

Vorobets O.D.

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

THE FUNCTIONAL AND SEMANTIC MODEL OF THE SENTENCE: THE EXTENDER INTENTIONS

Summary

The article continues the series of publications dedicated to the research of the extenders' functional typology in the sentence structure in modern Ukrainian. The emphasis is laid on the identification of the semantic pattern of the sentence that is interpreted quite ambiguously in different linguistic circles. Functional and semantic vision gives the opportunity to analyze the semantic dualism and functions in the nucleus of extending components first of all positioning in the sentence and obtaining in its basis the newest polyfunctional and polysemantic variants. On the basis of actual material the extending intentions of the examined components of the sentence are represented and analyzed.

Keywords: sentence, semantics, extender, expanded model, function.

УДК 811.133.1'42:82-31

СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВНУТРІШНЬОГО МОВЛЕННЯ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МІНІМАЛІСТИЧНІЙ ПРОЗІ

Дегтярєва Є.О.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

У статті розглядаються синтаксичні особливості внутрішнього мовлення персонажів у французьких мінімалістичних художніх текстах. Дослідження виконано на матеріалі французької мінімалістичної прози. У роботі окреслено такі синтаксичні прийоми, як еліпсис, інверсія, парцеляція, риторичне запитання. Актуальність обраної теми зумовлена тим, що творчість французьких письменників-мінімалістів є цінним матеріалом для сучасної лінгвопоетики.

Ключові слова: внутрішнє мовлення, концепт, постмодернізм, синтаксичні прийоми, французький мінімалістичний роман.

Постановка проблеми. Французькі мінімалістичні художні тексти є суб'єктивною перцепцією реальності, емоційною реакцією мовця на зовнішній світ, що виявляється в оцінці інформації та ситуацій, міркуваннях, внутрішніх рефлексіях (далі ВРф) тощо у внутрішньому мовленні (далі ВМ) персонажів. Образи, які розгортаються в художньому творі, структуруються точкою зору героя, будучи пропущеними крізь призму його свідомості. ВМ у французькій мінімалістичній прозі має свою синтаксичну специфіку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на наявність лінгвістичних та літературознавчих розвідок, спрямованих на вивчення ВМ у художньому тексті (Н.Є. Буцикіна, О.А. Сєнічева, С. Ruesch, А. Rabatel) і синтаксису ВМ (Блинова І.А., Виготський Л.С.), досі не розкрито залишається специфіка синтаксичних особливостей ВМ у французьких мінімалістичних художніх текстах.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Нагальною є необхідність комплексного дослідження специфіки синтаксису ВМ у французькій мінімалістичній прозі, адже творчість французьких письменників-мінімалістів є цінним матеріалом для сучасної лінгвопоетики. Вибір матеріалу дослідження – романів французьких письменників-мінімалістів

обгрунтовується тим, що їх творчість є малодоступною широкому читачеві в Україні у зв'язку з майже повною відсутністю перекладених текстів. А наявні мовознавчі розвідки, об'єктом яких є французька мінімалістична проза, відзначаються лінгвостилістичними векторами дослідження.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є виявлення синтаксичних особливостей ВМ персонажів у французьких мінімалістичних художніх текстах.

Виклад основного матеріалу. Фрагментарність, нелінійність, атемпоральність мінімалістичних творів відображаються у ВМ еліпсисами, інверсіями, парцеляціями, риторичними запитаннями, які визначаються синтаксисом порушення рівноваги або дезеквілібра [2, с. 18]. Вони провають напруження тексту, підсилюють його експресію, емоційність, створюючи враження структурного хаосу [5, с. 174].

Французькі мінімалістичні художні тексти мають свою специфіку: автори уникають синтаксично ускладнених конструкцій, які роблять прочитання тексту важким. Зазвичай вони обмежують своє письмо рамками фактів, не надають суджень, порівнянь, намагаються бути об'єктивними, залишатися поза емоціями і прямими оціночними характеристиками.

Французьких письменників-мінімалістів називають «безпристрасними, незворушними»

(«impassibles») [9, с. 10]. Мінімалізм зумовлює нейтральне викладення подій, емоції виявляються не такими явними та розповсюдженими, що й породжує емоційну стриманість, яка є характерною взагалі для постмодернізму. Уживаючи мінімум слів, письменники дотримуються позиції показу оповіди, персонажа, його образу, а не надання характеристик. Вони не називають емоції, які відчувають персонажі, а віддають це на роздуми читача, уводячи ВМ. Усі важелі направлені на активізацію чуттєвої сфери адресата, на виклик почуттів емпатії [3, с. 87].

Зауважимо, що поодинокі випадки ускладненого синтаксису присутні у ВМ персонажів мінімалістичних романів. Наявні і роздуми авторів, але вони нерозлогі, нечисельні та з'являються після певних дій. Така манера подачі інформації зорієнтована на легку візуалізацію в уяві читача і скерована на представлення дій, подій, результату [6, с. 150]. Читач не розгублюється у довгих описах, він слідкує за подіями та за сприйняттям їх автором.

Наративна манера письменників-мінімалістів моделює хаос і порожнечу, що проявляється у фрагментарності, атемпоральності сюжетів, бездієслівних конструкціях, часових і психологічних лакунах, тому еліпсис є одним з основних прийомів їхньої літературної техніки. Це явище визнається як структурна «неповнота» синтаксичної конструкції [5, с. 178]. На рівні речення він проявляється у: пропуску того чи іншого члена речення, який легко відновлюється з контексту (контекстуальний еліпсис); відсутності певного елемента висловлення, що відновлюється з конкретної мовленнєвої ситуації; відсутності дієслова-зв'язки (нульова зв'язка) [8, с. 5; 10, с. 592].

У ВМ персонажів французьких мінімалістичних романів еліпсис представлений реченнями з пропущеними підметом, присудком, другорядними членами, що формують бездієслівні, номінативні конструкції, які містять згорнуту інформацію й отримують концептуальне навантаження. Так, еліптичні конструкції з пропущеним предикатом сприяють мовленнєво-мисленнєвій гармонізаціїповідомлення, механізм якої базується на імплікації. Такі речення є синтагматично відновлювальними, оскільки пропущене слово легко експлікується з вербального контексту.

У романі Ж. Ешноза «Nous trois» еліптичні конструкції у ВМ персонажа сигналізують про його певну психоемоційну дезорієнтацію, стан неспокою: [...] *qui donc appellerait à cette heure? Martine évidemment pas. Monique pas encore. Françoise sûrement pas. Maman quand même pas. Alors quoi. Victoria* [12, с. 15]. Еліпсация предиката використовується як експресивний засіб у ВРф героя, що виражається в бездієслівних конструкціях. Час Conditionnel Présent, риторичні запитання та номінативні речення з нисхідною градацією передають думки персонажа, його сумніви про те, хто може йому телефонувати: від повного заперечення (*évidemment pas*) до підсвідомого сподівання на те, що це його колишня кохана (*Alors quoi. Victoria*). Ужитий чотири рази заперечний прислівник *pas adv.* визначає небажання героя чути нікого іншого, окрім Вікторії. Таким чином, у концептуальному плані еліпсис у ВРф персонажа отримує вираження в текстовому концепті (далі ТК) НАДІЯ / ESPOIR.

Поширеним явищем у ВМ персонажів французьких мінімалістичних художніх текстів є інверсія (порушення прямого порядку членів речення з метою підвищення емоційної конотації виділених елементів [5, с. 174]), яка характерна для ВРф, внутрішнього монологу (далі ВМг) та інших різновидів ВМ.

Досить виразними є речення з інверсією і препозицією атрибутива: *Après sa désertion, il reprit son ancien métier. [...] Simon Nardis était pianiste de jazz. Oublié, perdu de vue, rayé du monde, on le retrouve ici, aujourd'hui, a la veille d'un week-end prolongé* [13, с. 11]. ВМг передає переживання оповідача, за допомогою інверсії виділеними стають прикметники *oublié adj., perdu adj., rayé adj.* – частини іменного присудка. Прикметник *oublié adj.* є похідним від іменника *oubli n.m.* – «fait d'oublier, de perdre le souvenir de qqn, de qqch» [11, с. 723], *rayé adj.* – похідним від дієслова *raayer v.t.* – «décider l'exclusion de; radier; éliminer» [там само, с. 856]; *perdu adj.* входить до складу ідіоматичного виразу *perdre de vue* – «cesser d'être en relation avec qqn, de s'occuper de qqch» [там само, с. 760]. Вони мають негативне забарвлення: відмовившись від музики, Сімон невимовно страждає, його забули як музиканта, і це його гнітить. Інверсія надає наведеному прикладу експресивності, виражає емоційне ставлення оповідача до становища героя, привертає увагу читача, створює яскравий образ і в концептуальному плані імплікує ТК СУМ / TRISTESSE.

Французькі мінімалістичні романи рясніють такою складовою експресивного синтаксису, як парцеляція: *Parce que ça suffit. Assez des assiettes sales, aussi, des verres pas nets. Des réserves moisies. Des traces de gras. Des empilements, dans le salon. De lever la jambe, toujours plus haut, pour se frayer un chemin jusqu'au fauteuil. Du lit ouvert, toujours, sur ces draps qui grisonnent. Des lames, celles du rasoir, qui ne coupes plus. Des casseroles fichues. De la télé branchée sur rien, la nuit. Des rideaux tirés. Du manque d'air. J'avais donc besoin d'ordre. Mais pas le courage pour, non. L'aspirateur, le tuyau, l'embout, le fil, la prise, non. Trop tôt. J'avais juste l'envie de propre. Alors je l'avais appelée, cette, comment dire. J. F. Pas au secours. A l'aide, oui, un peu* [14, с. 9].

Парцеляція – оформлення одного висловлювання в ряді інтонаційно відокремлених відрізків, що графічно позначається крапкою, є проявом асиметрії в синтаксисі та визначається як мовна універсалія [7, с. 249]. Прийом парцеляції порушує «стан синтаксичного спокою» [1, с. 199] інтрагомодієгетичної оповіди, руйнуючи семантичну цілісність і мовленнєву симетрію ВМ персонажа, виділяючи більш важливі елементи. Головному герою набридло страждати за минулим коханням, він хоче почати нове життя і у своєму ВМг, який переходить у потік свідомості (далі ПС), вирішує, що з нього досить.

У наведеному ВМ парцеляти – іменникові одиниці (виконують функцію додатків) та прислівники (виступають обставиною часу – *Trop tôt*) супроводжуються еліптичними конструкціями у вигляді номінативних речень. Використання парцельованих та еліптичних конструкцій максимально підсилює художнє вираження пригніченого стану персонажа, враження абсурдності

його життя та, як наслідок, психоемоційної дезорієнтації, уривчастості мислення, що отримує відображення у його ПС. Таким чином, парцеляція створює ефект занурення у свідомість героя, сприйняття реальності з його погляду, тобто з позиції внутрішньої фокалізації.

Синтаксичні конструкції не є громіздкими, що, як і стриманість форми, є характерним для французьких мінімалістичних художніх текстів. Внутрішня фокалізація вибудовує оповідь, наближену до спонтанних, невпорядкованих думок персонажа, що підтверджується, зокрема, уживанням прислівників з протилежним значенням *non adv.* та *oui adv.* Показовим тут є синтаксичне оформлення уривка у вигляді коротких, стислих, але ємних речень, які представляють міркування героя про себе та своє життя. Відсутність номінації дій через дієслова, присутність здебільшого іменників і прикметників спроектують додумування читачем відповідної поведінки персонажа, роблячи алюзію на неї (він не миє посуд, не прибирає у квартирі, не застеляє ліжко, не перебілизну, яка «сивіє», не ходить у магазин, не готує, бездумно дивиться телевізор, не провітрює кімнату тощо).

Експресивно забарвлена лексика у складі парцельованих конструкцій: *assiettes sales, verres pas nets, réserves moisiés, traces de gras, empilements, se frayer un chemin, lit ouvert, draps qui grisonnent, casseroles fichues, télé branchée sur rien, rideaux tirés, manque d'air* напружує увагу читача, переконує у смутку і розпачі, які охоплюють героя, й імплікує ТК САМОТНІСТЬ / SOLITUDE і ТК СУМ / TRISTESSE.

Концептуальними домінантами ВМ у французьких мінімалістичних художніх текстах є також риторичні запитання, на переході яких з розряду питальних до стверджувальних наголошує О.М. Кагановська [4, с. 291]. Вони надають додаткової експресивності ВМ персонажів, сприяють зростанню емоційної напруги, підвищують динаміку розгортання повідомлення: *Je regardais son visage dans la foule, immobile et pensif, et je me demandais pourquoi elle m'avait proposé de faire ce voyage avec elle, alors que, dans le même temps,*

elle avait également proposé à Zhang Xiangzhi de nous accompagner. Car c'était elle qui lui en avait parlé – comment, sinon, aurait-il été au courant? Mon trouble alla encore croissant [...] [15, с. 27]. Наведений уривок є ВРФ персонажа, про що свідчить дієслово мовленнєво-мисленнєвої діяльності *se demander v.pr.* у 1-й особі однини в *Imparfait*: герой запитував себе, чому дівчина запропонувала поїздку одночасно двом чоловікам. Цей факт порушує психологічну рівновагу персонажа й омовлюється в риторичних запитаннях. Останні вказують на негативний емоційний стан, який зумовлює його тривожні думки, що подаються в запитаннях (*pourquoi elle m'avait proposé de faire ce voyage avec elle, alors que, dans le même temps, elle avait également proposé à Zhang Xiangzhi de nous accompagner; comment, sinon, aurait-il été au courant?*). Уживання в другому інвертованому запитанні *Conditionnel passé (aurait-il été)* замість індикатива виражає послаблення реальності дії, обумовлює тривогу героя (що підкреслюється іменником *trouble n.m.*, ужитим з дієприкметниковою формою *croissant*), активує його саморефлексію. Контрастність наведеного риторичного запитання маркується протиставним сполучником *sinon conj.* – «introduit une hypothèse négative; autrement, sans quoi» [11, с. 943] й імпліцитно виражає гіпотезу щодо ситуації, яка склалася. В межах виділених риторичних запитань такі емоції ініціюють розгортання ТК НЕПЕВНІСТЬ / INCERTITUDE.

Висновки і пропозиції. Концептуальний простір ВМ персонажів французької мінімалістичної прози окреслюється лаконічністю еліптичних і парцельованих конструкцій, динамічністю інверсії, запитально-стверджувальною функцією риторичних запитань. Вони виконують концептотвірну роль у розгортанні ВМ, експресивність та емоційність якого вони посилюють. Їх використання зумовлено компресією та компактністю французьких мінімалістичних художніх текстів. У майбутньому видається необхідним продовжити вивчення синтаксичних особливостей ВМ персонажів у творах інших французьких письменників-мінімалістів.

Список літератури:

1. Береговская Э. М. Очерки по экспрессивному синтаксису / Эдда Моисеевна Береговская. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 203 с.
2. Береговская Э. М. Синтаксические фигуры как система: [коллективная монография] / Береговская Э. М., Тавасиева А. З., Пугачева Ю. Н. – Смоленск: Изд-во Смол. ГУ, 2007. – 416 с.
3. Гладько С. В. Эмотивность художественного текста: семантико-когнитивный аспект: дис. ... кандидата филол. наук: 10.02.04 / Гладько Светлана Викторовна. – К., 2000. – 223 с.
4. Кагановська О. М. Текстові концепти художньої прози: когнітивна та комунікативна динаміка (на матеріалі французької романістики середини ХХ сторіччя): дис. ... доктора филол. наук: 10.02.05 / Кагановська Олена Марківна. – К., 2003. – 502 с.
5. Молокова О. Ф. Текстовий концепт ПАМ'ЯТЬ у сучасній псевдоавтобіографічній прозі П. Модіано: структура, семантика, прагматика: дис. ... кандидата филол. наук: 10.02.05 / Молокова Ольга Федорівна. – К., 2012. – 288 с.
6. Тучкова О. О. Гендерні ознаки образу автора у французькому жіночому автобіографічному романі: композиційно-наративний та стилістико-прагматичний аспекти: дис. ... кандидата филол. наук: 10.02.05 / Тучкова Олена Олександрівна. – К., 2015. – 322 с.
7. Фадеева Л. В. Функции парцелированных конструкций в немецких художественных текстах / Л. В. Фадеева // Вестник МГИМО. – 2011. – № 1(16). – С. 249–254.
8. Фатхулова Д. Р. Роль эллиптических конструкций в семантико-синтаксической организации диалога (на материале французского и русского языков): автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Д. Р. Фатхулова. – Уфа, 2007. – 18 с.
9. Jeunes auteurs de Minuits / [textes réunis par M. Ammouche-Kremers et M. Hillenaar]. – Amsterdam-Atlanta: GA, 1994. – 144 p.

10. Большой энциклопедический словарь. Языкознание / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – 2-е изд. – М.: Большая российская энциклопедия, 1998. – 685 с.
11. Le petit Larousse illustré: chronologie universelle. – P.: LAROUSSE, 2008. – 1812 p.
12. Echenoz J. Nous trois / Jean Echenoz. – P.: Ed. de Minuit, 2010. – 187 p.
13. Gailly C. Un soir au club / Christian Gailly. – P.: Ed. de Minuit, 2004. – 173 p.
14. Oster C. Une femme de ménage / Christian Oster. – P.: Ed. de Minuit, 2003. – 224 p.
15. Toussaint J.-P. Fuir / Jean-Philippe Toussaint. – P.: Ed. de Minuit, 2009. – 184 p.

Дегтярёва Е.А.

Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»

СИНТАКСИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ВНУТРЕННЕЙ РЕЧИ ВО ФРАНЦУЗСКОЙ МИНИМАЛИСТИЧЕСКОЙ ПРОЗЕ

Аннотация

В статье рассматриваются синтаксические особенности внутренней речи персонажей во французских минималистических художественных текстах. Исследование выполнено на материале французской минималистической прозы. В работе охарактеризованы такие синтаксические приёмы, как эллипсис, инверсия, парцелляция, риторический вопрос. Актуальность выбранной темы обусловлена тем, что творчество французских писателей-минималистов является ценным материалом для современной лингвопоэтики.

Ключевые слова: внутренняя речь, концепт, постмодернизм, синтаксические приёмы, французский минималистический роман.

Dehtiarova Y.O.

National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

SYNTACTIC PECULIARITIES OF THE INNER SPEECH OF THE FRENCH MINIMALIST FICTION

Summary

The article considers the syntactic peculiarities of the inner speech of the French minimalist novels. The study is based on the material of the French minimalist fiction. The syntactic methods as ellipsis, inversion, parcelling, rhetorical question have been identified. The relevance of the chosen topic is conditioned by the fact that the work of French minimalist writers is a valuable material for modern theory of the poetry.

Keywords: concept, French minimalist novel, inner speech, postmodernism, syntactic methods.